

Motion till riksdagen 2021/22:455

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

Upprättelse för brottsoffer

1 Innehållsförteckning

1 Innehållsförteckning	1
2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 Inledning.....	3
4 Barn som brottsoffer.....	4
4.1 Barn som bevittnat våld	4
4.2 Barn som utsatts för våld i nära relation	6
4.3 En ny form av barnombud	7
4.4 Likvärdiga barnahus i hela landet.....	7
5 Särskilda åtgärder för vuxna brottsoffer.....	8
5.1 Bemötandefrågor	8
5.1.1 Information om stödmöjligheter till vittnen och målsägande	8
5.1.2 Bemötandet i domstol	9
5.1.3 Stödcenter för vuxna utsatta för sexualiserat våld	10
5.2 Målsägandebitråde i hovrätten.....	12
5.3 Ökade möjligheter att delta i rättegång på distans.....	12
5.4 Se över brottsskadeersättningen	13
5.5 Stöd av målsägandebitråde för rätt till ersättning	13
5.6 Vittneskydd	14
5.6.1 Polisens särskilda personsäkerhetsprogram.....	14
5.7 Medling.....	15

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheten att lägga till risken för att barnet ska bevittna våld som ett rekvisit i barnfridsbrottet och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheten att komplettera fridskränkingsparagrafen med ett tredje stycke om grov barnfridskränkning och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur en ny form av barnombud skulle kunna stärka barns rättsliga ställning när barnets vårdnadshavare av något skäl saknar förmåga att uppfylla sina plikter som barnets ställföreträdare, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta fram en nationell plan för barnhusens verksamhet i syfte att förbättra likvärdigheten och tillgången till insatser för alla barn och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur barns specifika behov kopplat till förundersökning, rättsprocess, stöd- och skyddsåtgärder m.m. bättre kan tillgodoses och föreslå förbättringsåtgärder på området och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ta initiativ till en översyn av 13 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) i syfte att tydliggöra att polisens uppgift att i ett tidigt skede lämna information till målsäganden om möjligheter till stöd är obligatorisk och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Domstolsverket i uppdrag att ge information om stödmöjligheter till parter och vittnen i kallelsen till förhandling och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att samla specialistkompetens på särskilda stödcenter för vuxna som utsatts för sexualbrott och våld i nära relationer, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över ändringarna i lagen (1988:609) om målsägandebiträde i syfte att målsäganden ska ha rätt till målsägandebiträde i hovrätten som huvudregel och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Domstolsverket i uppdrag att utveckla och sprida tekniken för att delta i rättegång på distans via videokonferens till samtliga domstolar och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda hur utbetalning av brottsskadeersättning kan bli enklare och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att förlänga målsägandebiträdenas förordnanden så att

brottsoffer kan få stöd i samband med ersättningsanspråk och tillkännager detta för regeringen.

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillsätta en utredning om ett nytt särskilt personsäkerhetsprogram och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör ge Brottsförebyggande rådet i uppdrag att samordna medlingsverksamheten vid brottmål på nationell nivå och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Det öppna samhället bygger på demokrati, frihet och respekt för alla människors rätt att forma sina liv så länge man inte inkräktar på sina medmänniskors frihet. Våld och övergrepp kan aldrig accepteras och måste bekämpas oavsett vem som är förövare och vem som är offer och oavsett de bakomliggande motiven. Det är en mänsklig rättighet att slippa utsättas för våld och övergrepp och att få skydd och stöd om så ändå sker. Rättspolitikerna handlar i grund och botten om trygghet och säkerhet. Trygghet för allmänheten att kunna leva sitt liv i frihet med de mänskliga rättigheter vi har kommit överens om. Trygghet att sent på kvällen kunna gå en promenad utan att bli överfallen. Trygghet i att veta att samhället står upp mot brottslighet och finns där med hjälp och stöd när vi behöver det som allra mest. I dag är det inte alltid så. Det finns ingen myndighet som har övergripande ansvar, insyn och kontrollfunktion i alla de delar som gäller brottsoffer och alldeles för ofta faller personer mellan stolarna och får inte den hjälp och det stöd de har rätt till. Det är naturligtvis inte acceptabelt. För att människor ska kunna känna den trygghet de har rätt att känna behöver brottsoffrens rättigheter stärkas ytterligare.

Från att ha legat på en stabil nivå under en tioårsperiod fram till 2014 har den upplevda otryggheten ökat under de senaste åren. Den upplevda otryggheten har inte ett direkt samband med antalet anmälda brott. Däremot är det viktigt att ta människors upplevelse av otrygghet på allvar. Av Brottsförebyggande rådets (Brå) sammanställning av centrala resultat från Nationella trygghetsundersökningen 2020 framgår att totalt 30 procent av befolkningen (16–84 år) uppger att de känner sig mycket eller ganska otrygga eller att de till följd av otrygghet undviker att gå ut ensamma sena kvällar i sitt bostadsområde. Sett över tid har andelen som känner sig otrygga legat på en relativt stabil nivå efter en svag minskning. År 2016 ökade dock andelen otrygga påtagligt, och låg därefter kvar på samma nivå fram till den senaste mätningen, då den ökade ytterligare något. Kvinnor upplever otrygghet i betydligt större utsträckning än män (38 respektive 22 procent), och det är även en större andel kvinnor än män som helt avstår från att gå ut p.g.a. otrygghet (10 respektive 2 procent). Andra grupper som utmärker sig med en stor andel otrygga är den näst yngsta åldersgruppen (20–24 år), personer boende i flerfamiljshus och svenskfödda med båda föräldrarna utrikesfödda. Att kvinnor generellt upplever en större otrygghet än män är ett av alla skäl till att rättspolitikerna alltid måste genomsyras av ett feministiskt perspektiv.

Under de senaste decennierna har brottsoffers rättigheter i Sverige stärkts. Dock finns det fortfarande brister som beror dels på luckor i lagstiftningen, dels på problem med tillämpningen av gällande lagar och rutiner. En rapport från Brottsförebyggande

rådet (Brå) visar att betydligt fler brottsoffer behöver få stöd.¹ Enligt rapporten uppger brottsoffren i 10 procent av fallen (brott mot enskild person) att de erbjudits stöd eller hjälp från någon ideell organisation. Andelen brott där de uppger att de fått ideellt stöd är 4,5 procent. Vidare utgjorde de fall där brottsoffret ansett sig ha behövt stöd som inte funnits 17 procent av brotten mot enskild person och 12 procent av bostadsinbrotten. I de allra flesta fall uppgav dessa brottsoffer att de vare sig fått eller erbjudits stöd från någon ideell organisation eller socialtjänsten. Att offret ansett sig ha behov av stöd som inte funnits att tillgå behöver inte betyda att personen inte hade kunnat få det önskade stödet, utan kan exempelvis handla om att offret inte informerats om att denna stödmöjlighet finns. För att nå ut med stöd till brottsoffer är polisen en viktig länk. Dels för att polisanmälan ger en möjlighet att informera om vilket stöd som finns, dels för att brottsoffer som anmäler brottet oftare verkar ha behov av stöd. De flesta brott polisanmäls dock inte, och polisanmälan krävs inte heller för att ha rätt till stöd. Rapporten visar att kvinnor som utsatts för brott mot enskild person har något större sannolikhet att erbjudas stöd än män. Samtidigt är det också vanligare att kvinnor anser sig ha behövt stöd som inte funnits att tillgå. Vidare uppger äldre, särskilt medelålders, i större utsträckning än yngre att de haft behov av stöd som inte funnits att tillgå. Brås analys tyder även på att de har mindre sannolikhet att erbjudas ideellt stöd för misshandel. Rapporten visar även att utrikesfödda har något mindre sannolikhet att erbjudas stöd för brott mot enskild person och större sannolikhet att uppleva behov av stöd som inte finns att tillgå. Det skulle bl.a. kunna handla om bristande tillgång till stöd på sitt modersmål. Vidare visar en annan av Brås rapporter att betydligt fler av de brottsoffer som har utsatts för hatbrott behöver få stöd.² Andelen hatbrott där de utsatta uppgav sig ha behövt stöd som inte fanns att tillgå var 22 procent. Vid hatbrott med homofobiskt eller antireligiöst motiv var det en större andel brott där de utsatta erbjudits stöd än vid hatbrott med främlingsfientligt motiv.

Vänsterpartiet anser att bristerna behöver uppmärksammas och åtgärdas för att tillgodose de behov av skydd och stöd som ett brottsoffer kan ha. Förutom vissa lagändringar är utbildningsinsatser avgörande för att i praktiken uppnå ett starkt och välfungerande skydd för brottsoffer i Sverige.

4 Barn som brottsoffer

4.1 Barn som bevittnat våld

Vänsterpartiet har återkommande och i flera sammanhang lyft frågan om att stärka skyddet för barn som bevittnar våld (se t.ex. mot. 2017/18:3605, mot. 2018/19:2227 och mot. 2019/20:142). Därför stod vi bakom regeringens förslag om att stärka det straffrättsliga skyddet för barn som bevittnar våld mellan närstående, exempelvis att pappa misshandlar mamma eller ett syskon. Genom att riksdagen röstade för förslaget har ett nytt gradindelat brott, barnfridsbrott, införts (prop. 2020/21:170). Sedan den 1 juli 2021 är det straffbart att utsätta ett barn för att bevittna vissa brottsliga gärningar, såsom vålds- och sexualbrott, i nära relation. Vänsterpartiet noterar med tillfredsställelse att

¹ Brottsförebyggande rådet, Stöd till brottsoffer – En analys utifrån Nationella trygghetsundersökningen 2006–17, Kortanalys 7/2018.

² Brottsförebyggande rådet, Stöd till hatbrottsutsatta, Kortanalys 1/2020.

även skadegörelse ingår bland de gärningar som ligger till grund för barnfridsbrott vilket medför att bevittnande av att djur skadas eller dödas kan få straffrättslig effekt. Det nya brottet gör att barnet blir brottsoffer fullt ut och får status som målsägande och rätt till skadestånd på samma villkor som övriga brottsoffer. Till skillnad från regeringen anser vi dock att även risken för att ett barn bevittnar våld borde vara straffbar.

En förutsättning för att straffansvar för barnfridsbrott ska komma i fråga är att barnet har bevittnat den brottsliga gärningen. Regeringen anser i likhet med utredningen (SOU 2019:32) att det skulle föra för långt att låta alla former av upplevelser av brottets konsekvenser omfattas av straffbestämmelsen. Någon form av avgränsning måste därför göras. Uttrycket bevittna ska enligt regeringen förstås så att barnet ska ha sett eller hört den brottsliga gärningen begås. Det är alltså inte tillräckligt att barnet enbart ser följderna av gärningen eller att barnet upplever att våldsamheter är på gång. För att barnet ska anses ha sett eller hört den brottsliga gärningen krävs att barnet på något sätt har uppfattat händelseförloppet genom att se eller höra de moment i gärningen som gör den straffbar, t.ex. att det förekommit våld eller högljudda, aggressiva och hotfulla uttalanden. Däremot behöver barnet inte ha bevittnat hela händelseförloppet (prop. 2020/21:170 s. 23–24).

Ett antal remissinstanser invände i sina remissvar mot bedömningen att barnet måste ha bevittnat våldet för att straffansvar ska komma i fråga. Kvinno- och tjejjouren i Umeå, Kvinnohusföreningen i Umeå liksom Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) anser att det också bör handla om risken för att ett barn utsätts för att bevittna våld. Rädda Barnen förordar i sitt remissvar att barnfridsbrottet bör omfatta barns upplevelse av våld med såväl syn- och hörsel- som känslintryck. Därmed bör det vara tillräckligt att barnet har befunnit sig i omedelbar närhet till våldshandlingen, t.ex. i bostaden. Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV) anser att barnfridsbrottet även borde innefatta vad barnet har upplevt i form av exempelvis psykiskt, materiellt och latent våld mot en närstående som kan vara nog så skadligt för barn som att bevittna det fysiska våldet. Enligt Åklagarmyndigheten kan det uppstå bevisproblem i de fall där barnen ligger och sover och vaknar under ett bråk. Om barnen hör vad som händer och smyger upp och ser ett brott begås kommer de att kunna berätta om vad de sett eller hört, men man menar att det kan bli mycket svårt att bevisa att gärningspersonen skulle agerat på samma sätt även med kännedom om att barnet såg eller hörde händelsen.

Vänsterpartiet respekterar regeringens principiella resonemang om att en avgränsning av det straffbara området är nödvändig utifrån legalitetsprincipen och kravet på förutsebarhet inom straffrätten. I Nya Zeeland reglerar Domestic Violence Act från år 1995 många aspekter av våld i nära relationer. En del av lagstiftningen rör barn som bevittnar våld mot en person som barnet har en nära relation till. Detta betraktas enligt lagstiftningen som psykisk/psykologisk misshandel av barnet. Förutom fall där barnet ser eller hör våldet kriminaliseras även fall där det finns en konkret risk för att barnet ska se eller höra våldet. Utredningen nämner Nya Zeelands lagstiftning (SOU 2019:32, s. 153). Regeringen uttryckte i propositionen att det för straffansvar för bevittnandebrottet krävs att gärningspersonen har begått gärningen med uppsåt som måste täcka såväl grundbrottet som att det funnits ett barn som bevittnat gärningen samt att likgiltighetsuppsåt är tillräckligt (prop. 2020/21:170 s. 27 och s. 46). Vänsterpartiet menar att det vore meningsfullt att följa det nyzeeländska exemplet och i lagtexten uttryckligen markera att också risken för att barnet ska bevittna våldet ingår i det

straffvärda beteendet. Vår uppfattning är att det borde skingra några av de tillämpningsproblem som framförts och att det har en tydlig pedagogisk poäng för envar. Vänsterpartiet vill därför se över möjligheterna att uttryckligen beakta risken för att barnet ska bevittna våldet även i den svenska lagstiftningen.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheten att lägga till risken för att barnet ska bevittna våld som ett rekvisit i barnfridsbrottet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Barn som utsatts för våld i nära relation

Brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning syftar till att motverka våld i nära relation genom att ta sikte på upprepade straffbara kränkningar som riktas mot närstående, t.ex. en partner, en förälder eller ett barn till gärningspersonen. De grova fridskränkningssbrotten finns reglerade i 4 kap. 4 a § brottsbalken (BrB). Brottet rubriceras grov kvinnofridskränkning om våldet utövas av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift eller sambo med. Kränkningarna mot en närstående kan ske genom våldsbrott, fridsbrott och sexualbrott. Brotten kan bestå av exempelvis misshandel, olaga hot, ofredande och sexuellt övergrepp. Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning kan även omfatta skadegörelsebrott mot en närståendes egendom eller överträdelse av kontaktförbud. I stället för att bedöma de aktuella brotten vart och ett för sig, innebär de grova fridskränkningssbrotten att domstolen ska göra en helhetsbedömning av den utsatta personens situation. Om gärningarna inte bedöms som ett grovt fridskränkningssbrott, kan de i stället bedömas som fristående brott. För att gärningarna ska rubriceras som en grov fridskränkning ska de ha utgjort ett led i en upprepad kränkning av den drabbades integritet. Målsättningen med införandet av fridskränkningssbrotten var att inom ramen för det straffrättsliga förfarandet kunna beakta den utsatta personens hela situation och utsatthet för en serie i och för sig straffbelagda men ofta var för sig relativt lindriga gärningar. Genom fridskränkningssbrotten avsågs också att få till stånd en uppgradering av straffvärdet för sådana gärningar (SOU 2011:85).

Konsekvenserna för barn som utsätts för misshandel blir stora. Förutom de fysiska skadorna kan barnet få långtgående psykiska skador. I de fall där den som har utsatt barnet för våld av en närstående, t.ex. en förälder eller en styvförälder till barnet, är barnet särskilt skyddslöst. Utredningen Barnkonventionen blir svensk lag (SOU 2016:19) har föreslagit att det i brottsbalken införs en ny särskild straffbestämmelse om misshandel av barn. För ett sådant brott ska den förälder eller den person under vars fostran, vård eller tillsyn ett barn står dömas, om personen tillfogar barnet kroppsskada, sjukdom eller smärta eller utsätter barnet för våld eller försätter barnet i vanmakt eller något annat sådant tillstånd. Till skillnad från vad som gäller för brottet misshandel enligt nuvarande reglering ska det inte krävas att våldet har orsakat smärta. En kartläggning av misshandelsdomar visar bl.a. att åtal i flera fall ogillats eftersom smärta inte ansetts styrkt eller för att den smärta som barnet känt inte varit tillräcklig för att gärningen ska bedömas som misshandel. Smärtrekvisitet och de krav det ställer på ett barn som utsatts för våld medför enligt utredningen att barn i praktiken många gånger inte ges ett likvärdigt straffrättsligt skydd mot våld som vuxna, något som inte ligger i linje med barnkonventionen. Då utredningens förslag ännu är under beredning i Regeringskansliet lägger vi inte fram något yrkande om en lagändring i denna motion. Däremot vill vi uppmärksamma barns extra utsatthet vid övergrepp och misshandel i

nära relationer genom att införa ett tredje stycke i bestämmelsen om grov fridskränkning i brottsbalken. Det nya brottet bör benämnas grov barnfridskränkning. Vi föreslår detta bl.a. eftersom barnmisshandel ofta sker upprepat. Enligt Brottsförebyggande rådet sker det i 38 procent av fallen.³ Enligt Barnombudsmannen har fem procent av barnen i Sverige upplevt svårare och/eller upprepat misshandel.⁴ Det nya brottet skulle tydligare än nuvarande text i paragrafens första stycke om fridskränkning lyfta fram barnets utsatthet som riskerar att medföra ännu allvarligare effekter än för en vuxen.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheten att komplettera fridskränkingsparagrafen med ett tredje stycke om grov barnfridskränkning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 En ny form av barnombud

I utredningen SOU 2019:32, som låg till grund för regeringens förslag om ett nytt barnfridsbrott, konstateras att vissa frågor om ytterligare åtgärder för att stärka barns rättsliga ställning bör utredas vidare. Utredningen menar att en ny form av ombud för barn skulle behöva utredas särskilt. Någon utomstående aktör kan behöva träda in om barnets vårdnadshavare av olika skäl saknar förmåga att uppfylla sina plikter som barnets ställföreträdare. Detta utöver de befogenheter som redan finns för den sociala barnvården med stöd av tvångslagstiftningen. Föräldrar som har utsatts för våld eller andra brott kan ha en nedsatt förmåga att stötta och hjälpa sina barn. Barn som har bevittnat eller utsatts för övergrepp och/eller våld kan även ha ett särskilt behov av att någon utomstående tar hand om deras intressen. Det kan t.ex. handla om att barn får tillgång till relevant traumabehandling eller liknande. Utredningen konstaterar även att det i samband med vårdnadstvister kan finnas behov av att någon utomstående träder in för att tillvarata barnets intressen på ett liknande sätt som de ställföreträdare som förordnas i LVU-mål gör. Vänsterpartiet har tidigare motionerat om att barn ska ha rätt till eget ombud när föräldrarna tvistar om vårdnad, boende och umgänge (se bl.a. mot. 2018/19:758 och mot. 2020/21:3928).

Regeringen bör utreda hur en ny form av barnombud skulle kunna stärka barns rättsliga ställning när barnets vårdnadshavare av något skäl saknar förmåga att uppfylla sina plikter som barnets ställföreträdare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.4 Likvärdiga barnahus i hela landet

I dag finns barnahus på ett trettiotal platser i landet. Där samverkar polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård m.fl. aktörer för att hjälpa barn som utsatts för brott. Utredningen SOU 2019:32 konstaterar att tillgången till och innehållet i verksamheten varierar i olika delar av landet vilket är problematiskt eftersom alla barn har rätt till likvärdigt stöd och likvärdiga myndighetsinsatser. Utredningen ser därför behov av att se över om det bör införas en central reglering eller styrning av barnahusens verksamhet i syfte att öka likvärdigheten. Länsstyrelsen i Stockholm skriver i sitt remissvar på utredningen att det i dag inte är möjligt att föra statistik för jämförelse och utveckling av barnahusverksamheten som helhet då information från respektive samverkanspart

³ Brå-rapport 2000:15, s. 29 ff.

⁴ www.barnombudsmannen.se, 15 februari 2018.

saknas eller är bristfällig och statistik mellan myndigheter inte går att samköra. Barnhusen saknar därmed möjlighet att utvärdera sina verksamheter. Länsstyrelsen i Stockholms län anser därför att författningsändringar kan vara nödvändiga samt att det vore önskvärt med en ansvarig myndighet för att åtgärda bristen på nationell styrning, samordning och uppföljning.

Barnafrid, nationellt kunskapscenter om våld mot barn, vid Linköpings universitet refererade i sitt remissvar till att det vid Barnafrids utvärdering 2018/2019 av samtliga barnahus bl.a. konstaterades att det saknades nationell styrning som slår fast att barn som misstänks vara utsatta för brott ska utredas i en barnvänlig miljö där berörda myndigheter samlas och samverkar under ett tak och där brottsutredning, skydd samt fysisk och psykisk hälsa beaktas. Vidare konstaterades att det saknas en nationell samordning av verksamheten i barnahus varför Barnafrid föreslår att en nationell handlingsplan utarbetas för att likrikta barnahusens arbete.

Vänsterpartiet anser att det så långt det är möjligt ska undvikas att ett barn slussas runt mellan flera olika myndigheter och att barnet inte ska behöva upprepa sin historia för flera olika personer. Barnahus är ett bra exempel på en trygg och barnvänlig miljö där barn som misstänks vara utsatta för övergrepp är i centrum för utredningsprocessen. Det är ytterst viktigt att alla barn som behöver det får tillgång till den verksamheten och att insatserna håller lika god kvalitet och är likvärdiga över hela landet. Detta är viktigt också för att berörda professioner ska kunna samordna sina insatser till gagn för såväl barnet som rättsutredningen.

Regeringen bör ta fram en nationell plan för barnahusens verksamhet i syfte att förbättra likvärdigheten och tillgången till insatser för alla barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I samband med detta bör regeringen även utreda hur barns specifika behov kopplat till förundersökning, rättsprocess samt stöd- och skyddsåtgärder bättre kan tillgodoses och föreslå förbättringsåtgärder på området. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Särskilda åtgärder för vuxna brottsoffer

5.1 Bemötandefrågor

5.1.1 Information om stödmöjligheter till vittnen och målsägande

Grunden för ett fungerande rättsväsende är bl.a. att vittnen vill ställa upp och vittna under förundersökning och rättegång. För att motverka s.k. tystnadskulturer och att människor skräms till att inte vittna behövs därför ett modernt vittnesskydd inom ramen för polisens personsäkerhetsprogram (se nedan). En rapport från Brå visar att det finns många olika skäl till att inte prata med polisen om brott man utsatts för eller bevittnat. De starkaste mekanismerna för tystnad är skam och skuld, rädsla för repressalier samt bilden av att polisen ändå inte kan göra något. För att bryta tystnadskulturen måste polisen snabbt förhöra brottsoffer och vittnen och se till att de får skydd om de behöver. Andra viktiga faktorer kan enligt Brå bl.a. vara att dokumentera bevis i ett tidigt skede samt att ge tidiga utsagor ett större bevisvärde.⁵

⁵ Brottsförebyggande rådet, Tystnadskulturer. En studie om tystnad mot rättsväsendet, rapport 2019:10.

EU:s brottsofferdirektiv uppställer enligt artikel 18 krav på att medlemsstaterna ska begränsa risken för sekundär och upprepad viktigmisering vid bl.a. myndighetskontakt, krav som vi inte anser att Sverige uppfyller enligt dagens lagstiftning. Den tid det tar för brottsoffer och deras anhöriga att få kontakt med en kommunal stödinsats varierar och skiftar kraftigt över landet. Vi ser även allvarligt på att antalet brottsoffer som får stöd från Brottsofferjouren (BOJ) har minskat kraftigt sedan polisens omorganisation 2015. Det beror på att antalet förmedlade ärenden från polisen till BOJ har sjunkit. På flera håll fungerar polisens förmedling bra, men ambitionsnivån och förutsättningarna måste generellt sett höjas för att alla brottsutsatta ska ha lika goda möjligheter till stöd oavsett var i landet de bor. Enligt förundersökningskungörelsen 13 a § ska polisen bl.a. informera ett brottsoffer om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd, hjälp och vård. Skrivningen kan uppfattas som att det är frivilligt för polisen att förmedla kontakten. Men enligt artikel 8 i EU:s brottsofferdirektiv ska medlemsstaterna underlätta för den behöriga myndighet till vilken anmälan gjordes och andra berörda enheter att hänvisa brottsoffer till stödverksamheter för brottsoffer, vilket tydliggör att det inte är en frivillig uppgift. Målsäganden ska alltså enligt gällande reglering få information om möjliga stödåtgärder redan vid den första poliskontakten. Vi anser dock att bestämmelsen i förundersökningskungörelsen måste bli tydligare så att det framgår att polisens uppgift att informera målsäganden är obligatorisk. Dessutom bör det framgå att informationen ska lämnas redan i ett tidigt skede av poliskontakten.

Regeringen bör ta initiativ till en översyn av 13 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) i syfte att tydliggöra att polisens uppgift att i ett tidigt skede lämna information till målsäganden om möjligheter till stöd är obligatorisk. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Regeringen har presenterat en utredning, SOU 2021:35, som bl.a. haft i uppdrag att se över stödet till vittnen och deras anhöriga och behovet av information om rättsprocessen. Utredningen föreslår en särskild reglering i förundersökningskungörelsen som anger att ett vittne som kallas till ett förhör och, om det behövs och är möjligt, ett vittne i övriga förhörssituationer ska informeras om kontaktuppgifter, den fortsatta handläggningen och vilken roll han eller hon kommer att ha i den, rätten till ersättning för kostnader vid inställelse till förhör och sammanträden i domstol, att han eller hon på begäran kan få information om hur ärendet fortskrider hos polisen, åklagare eller domstol och vilka organisationer som kan lämna stöd och hjälp. Informationen som lämnas ska vara anpassad till mottagaren. Vänsterpartiet anser att vittnen, liksom målsägande, ska få obligatorisk information om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp redan i ett tidigt skede av poliskontakten. Då utredningen är under beredning i Regeringskansliet avstår vi från att lägga fram ett yrkande i detta sammanhang. Vänsterpartiet vill dock redan nu framföra att informationen med fördel bör upprepas och ges såväl muntligt som skriftligt. Det är troligt att både målsägande och vittne kan vara upprörda eller t.o.m. i chock vilket gör att en första information kan vara svår att ta till sig.

5.1.2 Bemötandet i domstol

Brå har i sin rapport Bemötandet i domstol⁶ genom intervjuer analyserat hur olika brukare upplever domstolars bemötande och hantering av ärenden. Detta visar sig ha betydelse för både rättssäkerheten och effektiviteten i processen. Väl förberedda brukare

⁶ Brottsförebyggande rådet, Bemötandet i domstol, rapport 2013:11.

antas kunna bidra till högre effektivitet och ett bättre beslutsunderlag för domstolens avgörande. Till exempel kan bristande information om hur en huvudförhandling går till leda till att vittnen och parter inte lämnar all den information som de faktiskt har, exempelvis på grund av stress, oro eller att man förväntar sig att få tala vid flera tillfällen. Intervjupersonerna i rapporten lyfter fram att mer information och mindre hotfull ton i kallelsen är önskvärt. Vidare bör kallelsen beskriva vad vittnesmålet avser och hur huvudförhandlingen kommer att gå till. Enligt Vänsterpartiets mening vore det även rimligt om kallelsen till förhandling innehåller information om möjligheter för såväl parter som vittnen att få stöd. Den inledande presentationen i början av förhandlingen lyfts också fram som viktig i rapporten. Att domaren hälsar alla välkomna och presenterar sig själv och övriga närvarande aktörer och deras roll kan bidra till en ökad trygghet för parter och vittnen. Cirka hälften av intervjupersonerna har uppgivit att de inte förstått allt som domaren, åklagaren och ombudet sagt under förhandlingen. Det dominerande skälet var att ord som användes av ombuden och rättens ordförande upplevdes som svåra.

Brå understryker i sin rapport att bemötandearbetet ska vara en pågående process vilket också tydligt uttrycks i strategin och handlingsplanen som landets domstolar har ställt sig bakom och arbetar i enlighet med. I Domstolsverkets regi har en handbok med råd och tips för bemötande tagits fram för att stötta domstolarna i ett systematiskt genomförande av aktiviteterna i handlingsplanen. 2015 antogs en ny gemensam handlingsplan för det fortsatta arbetet med bemötande och domskrivning inom Sveriges Domstolar. Även Domstolsverket har gjort egna undersökningar av bemötande och förtroendefrågor. Med utgångspunkt i de synpunkter på upplevelsen av domstolsprocessen som kommit fram i undersökningarna har domstolarna genomfört en rad konkreta förbättringsåtgärder. Det har exempelvis handlat om tydligare information till parterna och vittnena och olika åtgärder i lokalerna. Det har även tagits fram policyer, rekommendationer eller riktlinjer för bemötandet och domskrivningen. Knappt 50 domstolar har tagit fram en bemötandepolicy och lika många har tagit fram rekommendationer eller riktlinjer för domskrivningen. De domstolar som utvärderat sitt bemötandearbete har noterat att parter och vittnen anser att de numera får mer relevant information, ett mer aktivt mottagande och en förhandling där de känner sig mer delaktiga. Vänsterpartiet ser mycket positivt på domstolarnas pågående arbete med bemötandefrågor. Vi anser dock att det är viktigt att kallelsen till förhandling innehåller information om var parter och vittnen kan söka stöd och hjälp inför den kommande processen. Vidare är utformningen av själva lokalerna central för att bygga in trygghet för målsägande och vittnen. Målsägande och vittnen ska inte behöva dela väntrum med tilltalade. Detta bör särskilt beaktas vid nybyggnationer och renoveringar.

Regeringen bör ge Domstolsverket i uppdrag att ge information om stödmöjligheter till parter och vittnen i kallelsen till förhandling. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.1.3 Stödcenter för vuxna utsatta för sexualiserat våld

Genom #metoo-rörelsen har ljuset riktats både mot det sexualiserade våld som kvinnor utsatts för världen över och mot de bakomliggande maktstrukturer som gjort att våldet kunnat fortgå. Mäns hat mot kvinnor manifesteras såväl genom våld i nära relationer och våldtäkter som genom köp av sexuella tjänster. Det finns fortfarande ett genomgående problem inom hela rättskedjan när det gäller hanteringen av det

sexualiserade våldet – från polisens upptagning av anmälan, säkrande av teknisk bevisning och åklagarens utredning till tingsrättens dom. Omedvetna fördomar och strukturer som inte tar kvinnors utsatthet på allvar och synen på kvinnor som brottsoffer gör att ärenden läggs på hög i polisens interna prioritering, att förundersökningar läggs ned och att domare ställer orimliga krav på brottsoffrets beteende för en fällande dom.

Vänsterpartiet driver sedan länge frågan om att hela rättskedjan ska kompetensutvecklas. Under åren har regeringen gjort vissa satsningar, men vi anser att arbetet behöver bedrivas mer kontinuerligt för att ge avsedd effekt. Vänsterpartiet satsade därför 30 miljoner kronor i sin budgetmotion för 2021 på ett femicidpaket för polis, åklagare och domare i syfte att mäns våld mot kvinnor, sexköp och människohandel för sexuella ändamål ska hanteras med ökad våldskompetens, rättssäkerhet och seriositet i hela rättskedjan. Enligt Brås rapport Våldtäkt från anmälan till dom⁷ lägger polis och åklagare överlag ner ett omfattande arbete för att klara upp inkomna våldtäktsanmälningar. Det framgår också att arbetet har förbättrats under de senaste åren. Exempelvis har andelen målsägande som får ett målsägandebitråde ökat om man jämför med tidigare granskningar. Polisen använde också spårsäkringssats ("rape kit") oftare 2016 än under perioden 1995–2006. Men Brå ser också att det finns möjligheter att förbättra utredningarna rörande våldtäkt och att sådana förbättringar skulle vara betydelsefulla både för målsäganden och för den misstänkte. Brå föreslår bl.a. att utredningstiderna bör kortas, att de som är skäligen misstänkta för brott ska förhöras så snart som möjligt, att förhören ska hålla hög kvalitet och dokumenteras väl. Vidare lyfter Brå vikten av att polis och åklagare agerar så att risken för att målsäganden inte längre vill delta i utredningen blir så liten som möjligt. För att inte processen, i de fall rättegången inte leder fram till en fällande dom, ska traumatisera målsäganden ytterligare krävs vidare att rättsväsendet lägger vikt vid en rad åtgärder. Enligt Vänsterpartiet framstår det som en självklarhet att kvinnan ska få ett respektfullt och empatiskt bemötande från polis och åklagares sida vid förhör och andra kontakter samt under rättegången. Vidare att kvinnan i ett tidigt skede informeras om möjligheten att få stöd under rättsprocessen i form av ett målsägandebitråde, brottsofferstödjare eller skyddat boende och löpande återkoppling om vad som händer under utredningen. Men tyvärr brister bemötandet ibland i praktiken. För att komma till rätta med problemen anser Vänsterpartiet att det vore önskvärt att samla specialistkompetens även kring vuxna som utsatts för sexuella övergrepp och våld i nära relationer med barnhusen som modell. Där kan förundersökningen samordnas med andra insatser av behandlande karaktär. Fördjupad samverkan mellan olika myndigheter har prövats i t.ex. Malmö genom "Koncept Karin". Rikspolisstyrelsen fick i uppdrag 2008 att utveckla och bygga upp en fysisk miljö som var särskilt anpassad för att utreda våld mot kvinnor. Resultatet, Koncept Karin, är en samverkansmodell mellan specialiserad polis, socialtjänst och åklagare, och bygger på samlokalisering, uppsökande verksamhet och dagliga möten med åklagare. Vänsterpartiet anser att denna samverkansmodell behöver spridas till fler delar av landet.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheten att samla specialistkompetens på särskilda stödcenter för vuxna som utsatts för sexualbrott och våld i nära relationer. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

⁷ Brottsförebyggande rådet, Våldtäkt från anmälan till dom. En studie av rättsväsendets arbete med våldtäktsärenden, rapport 2019:9.

5.2 Målsägandebitråde i hovrätten

Genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2018 ändrades reglerna om förordnande av målsägandebitråde i hovrätten. Målsägandebiträdets förordnande gäller efter lagändringen till dess att tiden för att överklaga tingsrättens dom har löpt ut. Ett målsägandebitråde kan dock förordnas i hovrätten om det finns behov av det. Bakgrunden till lagändringen var att regeringen konstaterade att behovet av målsägandebitråde i hovrätten hade minskat p.g.a. reformen En modernare rättegång (prop. 2015/16:39). Reformen hade enligt regeringen lett till att målsäganden sällan deltog personligen i huvudförhandlingen i hovrätten och att den funktion målsägandebiträdet kan fylla i hovrätten därför ofta var begränsad (prop. 2017/18:86). Justitieutskottet stod bakom regeringens förslag (2017/18:JuU24) som sedan antogs av riksdagen.

Genom reformen En modernare rättegång (prop. 2004/05:131 och prop. 2015/16:39) gjordes lagändringar som innebär att hovrätten som huvudregel ska avstå från att kalla förhörs personer på nytt när bevisningen tagits upp på video i tingsrätten. I stället ska videoinspelningen från tingsrätten spelas upp i hovrätten. Om ytterligare frågor behöver ställas får dock hovrätten kalla personen till ett tilläggsförhör. Det nya förhöret ses då som ett komplement till tingsrättsförhöret. Detta för att hovrätten i större utsträckning ska grunda sin prövning på samma material som legat till grund för tingsrättens avgörande.

Det har dock visat sig att videoinspelningar från tingsrätten inte används i hovrätten i den utsträckning som föreslogs i reformen En modernare rättegång. I stället för att uppfylla sitt syfte att resurserna används på ett bättre vis, har därför lagändringen om målsägandebiträden medfört att målsäganden många gånger förlorar sitt biträde i hovrätten. Detta är djupt olyckligt och inte lagstiftarens avsikt med lagändringen. I de fall det inte finns något målsägandebitråde i hovrätten faller det på åklagaren att även företräda målsäganden vilket är en märklig ordning i förhållande till åklagarens objektivitetsplikt. Vidare har den nya ordningen medfört merarbete för såväl åklagare som advokater och båda yrkesgrupperna har lyft problematiken. Situationen för målsägande som utsatts för grova brott blir ohållbar utan adekvat stöd från ett biträde genom processen i hovrätten.

Regeringen bör därför se över ändringarna i lagen (1988:609) om målsägandebitråde i syfte att målsägande ska ha rätt till målsägandebitråde i hovrätten som huvudregel. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.3 Ökade möjligheter att delta i rättegång på distans

Genom reformen En modernare rättegång (prop. 2004/05:131 och prop. 2015/16:39) infördes generella regler om möjligheter till videokonferens för alla domstolar. Parter, vittnen och andra som ska delta i ett sammanträde ska kunna delta på distans genom videokonferens om det inte är olämpligt. Om den person som ska vittna är rädd att utsättas för repressalier eller i övrigt har svårt att prata om en viss person är närvarande så finns det alltså möjlighet för domstolen att ta hänsyn till det. Ett sätt kan vara att låta den tilltalade följa vittnesmålet från ett annat rum. Det finns även möjligheter för domstolen att besluta om att vittnet ska höras via videokonferens från ett särskilt rum på en domstol eller hemifrån. Tekniken som gör att förhör kan hållas med personer som sitter hemma vid sin egen dator har utvecklats i takt med att coronapandemin medfört ökad risk för inställda förhandlingar. Vi anser att tekniken regelmässigt bör erbjudas vid

situationer där målsägande och vittnen av olika anledningar inte vill delta på plats i rättegångssalen.

Regeringen bör ge Domstolsverket i uppdrag att utveckla och sprida tekniken för att delta i rättegång på distans via videokonferens till samtliga domstolar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.4 Se över brottsskadeersättningen

Om en dömd gärningsperson inte kan betala skadeståndet och brottsoffret inte har någon försäkring som täcker skadan kan hen i vissa fall få ersättning från staten, s.k. brottsskadeersättning. För att hen ska kunna få brottsskadeersättning måste brottet polisanmälas. Brottsoffret måste också ha undersökt de andra möjligheterna till ersättning. Brottsskadeersättning kan inte beviljas om brottsoffret redan har fått full ersättning genom skadestånd eller från sin försäkring.

Ansökan om brottsskadeersättning ska skickas in till Brottsoffermyndigheten inom tre år efter att brottet begicks, förundersökningen lades ned eller domen efter rättegången vann laga kraft och inte längre kan överklagas. Barn som utsatts för brott har alltid rätt att ansöka om brottsskadeersättning till sin 21-årsdag.

Dagens förfarande kan upplevas som krångligt och onödigt byråkratiskt av de personer som utsatts för brott. I Norge tillämpas en modell där ansökan om brottsskadeersättning sänds direkt till motsvarigheten till Brottsoffermyndigheten. Myndigheten gör sedan en bedömning av huruvida brott har skett och om så är fallet görs en utbetalning direkt till brottsoffret. Brottsoffermyndigheten (staten) driver sedan in skadeståndet från gärningspersonen. Denna modell innebär att brottsoffer får ersättning snabbare. Vänsterpartiet anser att det är av stor vikt att utformningen av systemet med brottsskadeersättning inte försvårar för människor som utsatts för brott att erhålla ersättning.

Regeringen bör utreda hur utbetalning av brottsskadeersättning kan bli enklare. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.5 Stöd av målsägandebitråde för rätt till ersättning

Brottsoffer bör kunna få fortsatt stöd av sitt målsägandebitråde för att kräva sin rätt till skadestånd från förövaren och/eller försäkrings- eller brottsskadeersättning. Förordnandet för målsägandebiträdet bör inte upphöra förrän brottsoffret fått sin ersättning. En liknande ändring gjordes nyligen för barn som bevittnat brott. Barnets särskilda företrädare vid bevittnandebrottet får ett förlängt förordnande så att företrädaren också får ansvar för att skadestånd eller brottsskadeersättning kommer barnet till del. De brottsoffer som får målsägandebitråde har ofta utsatts för allvarliga brott. Ett förlängt förordnande för målsägandebiträdet skulle avlasta brottsoffret avsevärt. Vidare skulle målsägandebiträdets arbete med ersättningsanspråket göra så att brottsoffret slipper all typ av kontakt med gärningspersonen. Detta är ytterst viktigt, särskilt när brottsoffret har skyddade personuppgifter.

Regeringen bör tillsätta en utredning i syfte att förlänga målsägandebiträdernas förordnanden så att brottsoffer kan få stöd i samband med ersättningsanspråk. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.6 Vittneskydd

5.6.1 Polisens särskilda personsäkerhetsprogram

Ett väl fungerande vittneskyddsprogram är avgörande för att få människor att vittna i syfte att beivra grov brottslighet, men även annan brottslighet. Personer som har betydelse för utfallet i en rättslig process kan få skydd genom polisens särskilda personsäkerhetsprogram. Med det menas t.ex. någon som vittnar under en rättegång och kan påverka om en misstänkt person fälls för ett visst brott. Det kan också gälla tidigare kriminella som genom att berätta avgörande uppgifter för polisen utsätter sig för risken att bli hotade.

Även personer som arbetar inom exempelvis domstolsväsendet eller inom polisen och måste kunna utöva sitt yrke utan att påverkas av hot eller våld kan ingå i programmet. Bestämmelser om polisens särskilda personsäkerhetsarbete finns i 2 a § polislagen (1984:387) och i förordningen (2006:519) om särskilt personsäkerhetsarbete m.m. Polismyndighetens föreskrift och allmänna råd om särskilt personsäkerhetsarbete reglerar närmare den verksamhet som bedrivs enligt förordningen. Nationella operativa avdelningen (Noa) har det övergripande strategiska ansvaret för verksamheten. Noa kan efter särskilt beslut delegera utförandet av delar av verksamheten till en polisregion. Noa ansvarar även för Nationella brottsoffer- och personsäkerhetsrådet som bereder frågor om verksamhet, uppföljning, utvärdering, metodutveckling och utbildning. Rådet är också ett forum för informationsutbyte och bidrar till att nya arbetsätt och metoder införs på ett enhetligt sätt.

Särskilt personsäkerhetsarbete får bedrivas beträffande vittnen och andra hotade personer i syfte att skydda i första hand personer som lämnar uppgifter i samband med utredningar om allvarlig brottslighet. I förarbetena nämns att särskilt personsäkerhetsarbete ska bedrivas i förhållande till en begränsad krets särskilt hotade personer som har rätt att stadigvarande vistas i landet, i första hand bevispersoner, dvs. misstänkta, tilltalade, målsägande och vittnen, som medverkar i en rättegång eller förundersökning rörande grov eller organiserad brottslighet. Även andra grupper, såsom anställda inom rättsväsendet och s.k. informatörer samt närstående till personer i dessa grupper, kan komma att omfattas av arbetet. Om det finns särskilda skäl avses särskilt personsäkerhetsarbete även kunna bedrivas beträffande andra kategorier. Som exempel nämns bl.a. personer som är utsatta för särskilt allvarliga hot utan anknytning till grov eller organiserad brottslighet, som hot om hedersrelaterade brott. I enstaka fall skulle, enligt regeringen, situationen kunna vara sådan att också en person som utsätts för annat än hedersrelaterat hot om våld från någon närstående skulle kunna omfattas av särskilt personsäkerhetsarbete. Enligt regeringen kan detta bli aktuellt i undantagsfall eftersom det normalt är lämpligare att utforma skyddsarbetet på annat sätt när hotet framställs från någon närstående (bet. 2005/06:JuU36, prop. 2005/06:138). Vänsterpartiet anser att möjligheten för personer utsatta för brott i nära relationer att få skydd ska utökas.

Genom personsäkerhetsprogrammet kan s.k. bevispersoner få hjälp med bl.a. sekretesskyddade personuppgifter, fingerade personuppgifter, personskydd, flytt hjälp inom Sverige och utomlands samt ekonomiska medel i syfte att ersätta förlorad inkomst och egendom. Bevispersonen måste i sin tur följa en rad regler som myndigheten ställt upp, exempelvis gäller omfattande begränsningar av bevispersonens kontakt med anhöriga, rätt att vända sig till media etc. men det kan också gälla sådant som vilka jobb personen får söka och var personen får bo. Dessvärre finns det en rad problem och brister i dagens vittneskydd. Exempelvis är myndighetens beslut inte skriftligt och går

inte att överklaga för den enskilde bevispersonen. I en situation där en person som fått lämna hela sitt gamla liv bakom sig för att ingå i programmet kan det leda till att hen blir helt utlämnad till myndigheten, helt utan insyn, rättssäkerhet eller möjlighet till prövning av beslut under tiden i programmet. Det vore lämpligt om målsägandebiträde eller annan stödperson med lämplig kompetens har mandat att hjälpa bevispersonen i kontakten med myndigheten. Dessvärre har utredningen SOU 2021:35 som bl.a. sett över skyddet av förhörspersoner dragit slutsatsen att det inte finns något behov av att ändra eller komplettera reglerna om det särskilda personsäkerhetsarbetet. Detta är beklagligt eftersom vittnesskyddet behöver moderniseras och uppdateras. Vidare behöver villkoren för de personer som ska ingå i det särskilda personsäkerhetsprogrammet bli tydligare.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning om ett nytt särskilt personsäkerhetsprogram. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.7 Medling

Medling vid brott innebär att gärningspersonen och brottsoffret träffas tillsammans med en opartisk medlare för att tala om brottshändelsen och konsekvenserna av denna. Sedan 2008 är alla svenska kommuner skyldiga att erbjuda medling till lagöverträdare under 21 år. Av medlingslagen (lag [2002:445] om medling med anledning av brott) framgår att deltagandet ska vara frivilligt och ske i båda parter intresse, att gärningen ska vara polisanmäld och erkänd av gärningspersonen samt att medlaren ska vara kompetent och opartisk. Lagen utesluter inga brottstyper från medling men påpekar att insatsen måste framstå som lämplig efter att alla omständigheter har beaktats. Medling bör t.ex. inte förekomma i fall där maktobalansen mellan gärningsperson och offer är för stor, som vid fall av sexualiserat våld eller våld i nära relationer. Insatsen ska ses och användas som komplement till rättssystemet. Medling vid brott bygger på teorier om reparativ rättvisa där man betonar försoning och reparation av skadan. Medlaren är vanligtvis en tjänsteperson inom socialtjänsten men kan också vara en lekman. Ärendet förmedlas oftast av polisen efter att gärningspersonen erkänt ett brott och tackat ja till information om medling, men även socialtjänst, åklagare eller kriminalvård kan vara förmedlande instanser. Under själva medlingsmötet ansvarar medlaren för att båda parter får lämna sina berättelser om den inträffade brottshändelsen och om de konsekvenser och känslor som uppkommit. Samtalet ska erbjuda hjälp för brottsoffret att bearbeta händelsen och möjlighet till någon form av gottgörelse. För gärningspersonen ska det ge ökad insikt om brottets konsekvenser och möjlighet att ta ansvar för gärningen gentemot brottsoffret. Tanken är att gärningspersonen genom detta påverkas till att inte återfalla i nya brott. Genom medlingen får dessutom gärningsmannen ett tydligt ansvar för den brottsliga gärningen. Detta ger en upprättelse till brottsoffret som dessutom avlastas från de skuld-känslor som kan uppstå hos offret vid brott mot person. Medlingsmöten avslutas ibland med att gärningsperson och brottsoffer ingår ett muntligt eller skriftligt avtal som kan innehålla löften om framtida beteenden, ekonomisk ersättning till brottsoffret eller gottgörelse genom arbete.

Under perioden 2003–2007 hade Brottsförebyggande rådet ett regeringsuppdrag att utforma en metod för att arbeta med medling vid brott. 2007 upphörde Medlingssekretariatet och Brås ansvar. 2008 blev Socialstyrelsen tillsynsmyndighet över medlingsverksamheten. En rapport från Socialstyrelsen (En systematisk sammanställning av översikter om effekter på återfall i kriminalitet) från 2008 visar att medling

kan betraktas som en lovande insats när det handlar om att minska risken för återfall i brott för unga lagöverträdare. När det handlar om effekter för brottsoffer är det enligt utvärderingen svårare att dra några slutsatser. Socialstyrelsen konstaterar att fler kvalificerade utvärderingar krävs för att insatserna ska kunna anses vara bevisat effektiva för både gärningsmän och brottsoffer.

Socialstyrelsen fick 2011 i uppdrag av regeringen att följa upp hur kommunerna arbetar med medling avseende unga lagöverträdare och att analysera behovet av åtgärder för att utveckla medlingsverksamheten. Sammantaget visar uppföljningen att vissa kommuner saknar organisation för att erbjuda medling och att medlingen skiljer sig åt över landet. Vidare får inte alla gärningspersoner frågan om medling. Det framkommer också att det finns en bristande kunskap om medling hos berörda aktörer som ska samarbeta med medlingsverksamheten. Socialstyrelsen betonar behovet av forskning för att få ett starkare kunskapsstöd som en utgångspunkt för att utveckla medlingen. 2013 övertog Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) tillsynsansvaret för medlingen.

En systematisk översikt från Campbell Collaboration från 2013 av studier gjorda i USA, Australien och Storbritannien visar att medling vid brott sannolikt verkar minska återfall i brott om mötet sker i både gärningspersonens och brottsoffrets intresse. Medling verkar även ha en positiv effekt på brottsoffrets tillfredsställelse.

I dag saknar vi dessvärre kännedom om hur många medlingar som görs i Sverige och vad de har för effekt. Vidare saknas förutsättningar för nationell uppföljning och utveckling av medling. Lagen ger varje kommun möjlighet att själv organisera medlingsverksamheten. Det är viktigt med flexibilitet men det resulterar samtidigt i att skillnaderna när det gäller hur man arbetar med medlingsfrågor är stora runtom i landet. Vissa kommuner har väl fungerande verksamheter, medan flera kommuner helt saknar medlingsverksamhet. Vänsterpartiet anser att det vore önskvärt med en nationell samordning av medlingsverksamheten i syfte att ta fram riktlinjer, samla in statistik, genomföra utvärderingar samt kompetensutveckla de personer som fungerar som medlare.

Regeringen bör ge Brottsförebyggande rådet i uppdrag att samordna medlingsverksamheten vid brottmål på nationell nivå. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Linda Westerlund Snecker (V)

Guðrun Nordborg (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Jessica Wetterling (V)